

EGY HONVÉDTISZT OROSZORSZÁGI FOGSÁGÁNAK TÖRTÉNETE 1849-BŐL¹

1849 augusztusának végén az oroszországi Izmail² erődjéből szigorú őrizet alatt egy magyar hadifogoly tisztet kísérnek Kijev felé. Az illető a lengyel származású Stanisław Jan Szydłowski, címzetes honvéd százados, aki a brassói fellegvár térparancsnokaként adta meg magát az Erdélybe betörő orosz csapatoknak 1849. június 22-én. Hogy került az Orosz Birodalomba Szydłowski? Az oroszok mégis elhurcoltak volna magyar foglyokat? A moszkvai Orosz Állami Hadtörténelmi Levéltár egy külön iratcsomót őriz róla, amely az orosz hadügyminisztérium iratanyagában található.³ A 63 lapos dosszié, amelynek titkos minősítésű iratai a gondos adminisztrációnak köszönhetően végigkövetik hősünk oroszországi útját, nem csak azért értékes, mert egy Lengyelország felosztásával hazátlaná vált lengyel férfi kényszerválasztásokkal teli és ebben tipikusnak mondható sorsát villantja fel, hanem elsősorban azért, mert példáján keresztül bemutatja az orosz kormánynak és magának I. Miklós cárnak a hadifogoly-kérdésben képviselt álláspontját s az annak alapján lefolytatott eljárást.

Az osztrák kormánytól a „magyar lázadók leverésére” segítségül kért orosz hadsereg a Kárpátok szorosain, hágóin keresztül nyomult be Magyarország területére. Számottevő ellenállással közvetlenül a határon sehol nem találkozott, inkább a természet adta akadályok lassították némelyest előrenyomulását. Kivétel a Tömösi-szoros volt, ahol a brassói magyar hadosztály június 19-én és 20-án védművekkel, sáncokkal, földhányásokkal, rőzsekötegekkel megerősített állásban, a vámház épületére támaszkodva, kétnapi kemény küzdelemben próbálta meg feltartóztatni Alekszandr Nyikolajevics Lüders tábornoknak, az V. orosz gyalogoshadtest parancsnokának többszörös túlerőben lévő csapatait. Amikor azonban az oroszok helyi vezető, egy Gebauer nevű szász erdész segítségével a második napon megkerülték a magyar állást, a határt védelmező csapatok a túlerő szorításában kénytelenek voltak feladni a küzdelmet és visszavonulni. A hadosztály parancsnoka, Kiss Sándor ezredes súlyos sebesültként esett fogságba. Arról, hogy a magyarok elszántan, bátran, nagy kitartással verekedtek, az orosz ellenfél elismeréssel szólt.⁴ A hazai történelmi emlékezet Kiss Sándor nevét – párhuzamba állítva a perzsák ellen a Thermopülai-szorost védő ókori görög hőssel – joggal őrizte meg „magyar Leónidaszként”.

A magyar erők Tömös felől Sepsiszentgyörgy felé húzódtak vissza, a brassói fellegvár azonban, amelynek térparancsnoka a már említett Szydłowski százados volt, a 86. honvédszázlóalj két századával, élükön Vass István és László Károly századosokkal védekezésre készült. A védelmet nem elsősorban Szydłowski, hanem a kézdívasárhelyi Tóth

¹ A tanulmány a 2011-ben és 2012-ben kapott Klebelsberg-ösztöndíjnak köszönhető moszkvai levéltári kutatások egyik eredménye.

² Izmail, Izmajil, ma kikötőváros Ukrajna délnyugati részén, a Duna partján.

³ Российский Государственный Военно-Исторический Архив. ф.1. (Канцелярия Военного Министра) оп. 1. д. 18393. Рапорт генерал-адъютанта Федорова, губернатора Новороссии и Бессарабии о доставленном из Трансильвании Шидловском: он был начальником кронштадтской цитадели, и по сдаче в плен объявил себя уроженцем одного из западных губ. России. (Fjodorov főhadsegéd, Novorosszija és Besszarábia kormányzója az Erdélyből odaszállított Szydłowskiról, aki a brassói fellegvár parancsnoka volt, és miután fogságba esett, úgy nyilatkozott, hogy Oroszország egyik nyugati kormányzóságából származik.) (A továbbiakban: RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393.. A jelzetet követően az iratcsomón belüli oldalszámok következnek.)

⁴ *Artur Adamovics Nyepokojsickij*: Az erdélyi hadjárat orosz szemmel 1849. 66. o. S. a. r. és ford. *Rosonczy Ildikó*. Budapest, 1999. és *Дараган [Дмитрий Иванович]*: Записки о войне в Трансильвании в 1849 году. Санктпетербург, 1859. (A továbbiakban: *Daragan*) 65. o.

Sámuel százados szervezte.⁵ A helyőrség abban bízott, hogy támogatást kaphat, ezért az oroszok megadásra vonatkozó felhívását visszautasította. Lüders azonban felállított egy nehézüteget, amely 21-én egész nap lőtte a falakat. A reménytelenné váló helyzetben a magára maradt fellegvár 22-én hajnali öt órakor kapitulált.

Szydłowski rögtön a kapitulációt követően eltűnt a városból, nem volt a foglyok között sem, amire a helybeliek keresték a magyarázatot. A lábra kapott szóbeszédet Kővári László örökítette meg, aki 1861-ben adta ki Erdély 1848–49-es történetét feldolgozó munkáját: „Brassó nem volt fedezve, csak is a város előtt emelkedő fellegvár tartá magát. Egy lengyel menekült, Szydłowski őrnagy védelmezte azt 200 emberrel és 6 ágyuval. A muszkák felkérték, s mert ellenkező választ kaptak, ágyukkal körülfogák, lövetni kezdék, s másnap, június 21. reggel 5 órakor a fellegvár is elesett. Parancsnoka, nehogy lengyel létere muszka kézbe kerüljön, magát főbe lőtte.”⁶

Ugyanezt a történetet ismételte meg Gracza György a szabadságharcról írott művének 1898-ban megjelent 5. kötetében: Szydłowski János, a brassói fellegvár hős védője, mikor az előrenyomuló Lüders 1849. június 21-én halomra lövette a fellegvárat, „nehogy orosz fogságba kerüljön, agyonlőtte magát.”⁷

Az Erdélyt bejáró Orbán Balázs az öngyilkosságot már az 1870-es évek elején cáfolta. Orbán több információt gyűjtött össze a fellegvár védelméről és „az osztrákoktól átjött” Szydłowski eközben tanúsított magatartásáról. További sorsáról nem tudott meg semmit. „Szydłowski korántsem volt olyan bátor, mint némelyek állíták, s nem is lőtte főbe magát, mint Kővári írja, a fellegvár átadásakor. Egyáltalában ő semmi szerepet nem játszott. Ahogy a fellegvár ostroma 21-én kezdetét vette, ő hirtelen beteg lett, a casamatákba vonult vissza, s a fellegvár védelmében legcsekélyebb részt sem véve, csak a feladáskor jött ki, s adta át a muszkáknak fegyverét. Mentségül hozván fel, hogy azért lépett át a magyarokhoz, hogy Brassót s a császár népét megmentse és kímélje. Ez okon őt nem is zárták a többi foglyokhoz, s a magyar foglyokon elkövetett kíméletlen, kegyetlen bánásmódtól mentesítve is volt. Hogy azután mi történt vele, nem tudom.”⁸

Az 1848–49. *Történelmi Lapok* 1894. évfolyamának 16. számában Szydłowski őrnagy címmel Koós Ferenc tollából jelent meg „egy kis helyreigazítás”. Eszerint Szydłowski fia, Viktor 1878-ban egy Kővári-kötetbe a következőket jegyezte be: „Szydłowski nem lengyel menekült, hanem a 11. székely huszárezredben, mint kapitány 1815–38-ig szolgált, 1848-ig nyugalmazva volt, és nem lőtte magát főbe, hanem lengyel nevével fogva Lüders muszka tábornok által titokban muszkaországba küldetett, honnan purificatioja után visszaadatott Ausztriának, és itt várfogságra ítéltetett. Ezen büntetését Károly Fehérvárt kiállotta. 1863-ban meghalt Borbándon.”⁹

⁵ A brassói fellegvár védelméről: *Orbán Balázs: A Székelyföld leírása VI. k.* Budapest, 1873. (A továbbiakban: *Orbán* 1873.) 233–239. o. Valószínűleg elsősorban a Tóth Sámuel-től hallottak alapján számol be. Lásd még: *Herendy Vilmos: Adatok és helyreigazítások a brassói fellegvár 1849. évi ostromának leírásához. 1848–1849. Történelmi Lapok*, 1894. 10. sz. 92–93. o.; 12. sz. 114–115. o., 13. sz. 121. o. és 16. sz. 142. o. Herendy Vilmos honvédtüzér írását dr. Éder József küldte a *Történelmi Lapok*hoz. A székesfehérvári Herendy Vilmos a közleményhez fűzött jegyzet szerint később harcolt az itáliai magyar légióban. Személye minden bizonnyal azonos a légió székesfehérvári születésű Hubner Vilmos nevű őrmesterével, majd főhadnagyával. Lásd: *Lukács Lajos: Az olaszországi magyar légió története és anyakönyvei 1860–1867.* Budapest, 1986. 307. o. és 435. o. *Hochbauer Gyula* szerkesztésében Herendy Vilmos visszaemlékezése újra megjelent A Barcaság 1848–49-ben című kötetben, Szecseleváros, 1998. 32–39. o. Tóth, Vass és László századosok rövid életrajzát lásd: *Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. II.* Budapest, 2009. 20. o., 473. o. és 506. o. (A továbbiakban: *Bona* 2009).

⁶ *Kővári László: Erdély története 1848–49-ben.* Pest, 1861. (A továbbiakban: *Kővári* 1861.) 243. o.

⁷ *Gracza György: Az 1848–1849-iki szabadságharc története. V. k. VIII. A szabadságharc nevezetesebb szereplői. 1848/49. Csudáknak éve.* CD-ROM. 1999. Arcanum Adatbázis Kft.

⁸ *Orbán* 1873. 233. o.

⁹ *Koós Ferenc: Szydłowski őrnagy. 1848–1849. Történelmi Lapok*, 1994. 16. sz. 142–143. o.

Gyalókey Jenő az 1849-es nyári erdélyi hadjáratról írott munkájában a brassói fellegrvár védelméről azt írja, hogy a parancsnok a beteg Szidlovski őrnagy volt, akit Tóth Sámuel százados helyettesített.¹⁰ Egyed Ákos Erdély 1848–49-es történetét feldolgozó monográfiájában Szydłowski neve nem fordul elő, de az Albert Ernő, Sepsiszentgyörgyön élő történész tollából megjelent és az orosz beavatkozásra vonatkozó erdélyi levéltári forrásokra építő kötetben sem találkozunk a nevével. A brassói vár védelmével kapcsolatban mindketten csak Tóth Sámuel százados irányító szerepét említik.¹¹

A most megtalált orosz levéltári anyagban ott vannak az orosz hatóságoknak Szydłowskira vonatkozó intézkedései, parancsai, mellékletként egy a Moldvában és Havasalföldön, 1848 őszén elfogott galíciai osztrák alattvalókról készült lista, Szydłowski Izmailban tett vallomása, egy feljegyzése származásáról és a maga erdélyi tevékenységéről, valamint egy politikai tervezetnek meg két magánlevelének a szövege. A feljegyzés, a két levél és a politikai tervezet másolatban, oroszul és németül olvasható. Szydłowski az egyik levelet a már említett Kiss Sándornak a bukaresti kórházba, a másikat pedig egy ismeretlen bajtársának szánta, minden bizonnyal Brassóba. Mindkettőt németül írta. A levélmásolatok mellett nincs boríték, és hogy miért csak másolatban maradtak itt fenn, arra a hivatalos okmányok adják meg a választ. Kossuth Európa átalakítására vonatkozó tervét Szydłowski a Bemtől hallottak alapján írta le, az is másolatban van meg, eredeti példánya ugyanazt az utat járta be, amelyet levelei is. Az iratcsomó címéből az derül ki, hogy Szydłowskit azért vitték el Oroszországba, mert fogságba esésekor úgy nyilatkozott, hogy Oroszország egyik nyugati kormányzóságából (tehát a felosztott Lengyelország Oroszországtól bekebelezett területéről) származik.¹² Vagyis az orosz cár alattvalója. De így volt-e ez valóban? És az orosz levéltári dokumentumok mennyiben oldják fel a rá vonatkozó adatok ellentmondásait?

Az iratok alapján orosz fogságának története a következőképpen rekonstruálható. Miután a helyőrség a brassói fellegrvárat feladta, tagjait az oroszok hadifoglyokként a kaszárnyában gyűjtötték össze, neki azonban meg kellett mutatnia a vár belsejét és tájékoztatást kellett adnia az ottani készletekről. Az oroszok emberségesen bántak vele, ő pedig az élelmet szétosztotta katonáinak. 24-ig a várban volt, aztán a sebesült Kiss Sándorral együtt egy tíz főből álló kozák konvoj és három lovas zsandár őrizetében, élükön egy kozák kapitánnyal elindították kettőjüket kocsin Bukarest felé. A jólelkű kozák kapitány beszélt lengyelül, igyekezett elviselhetővé tenni helyzetüket, és csodálkozott, hogy a foglyok, mint régi katonák, miért annyira csüggedtek, mikor a cár, „telve kegyességgel és jószággal, nem akarja, hogy birodalmában akár egyetlen ember is, legyen az orosz vagy külföldi, szomorkodjék”.¹³ A predeali kolostornál éjszakáztak, aztán másnap Sinaiáig folytatták az utat, ahol a kozákok elváltak tőlük. Ploieștibe a három zsandár kíséretében érkeztek. Itt a helyi parancsnok fogadta őket, gondoskodtak számukra ételről, italról, még dohányról is, a sebesült magyar ezredes pedig két vékony inget is kapott. Szydłowskinak az itt töltött éjszakát követően másnap délután kettőkor, amikor megérkeztek Bukarestbe, el kellett válnia Kiss Sándortól, akit kórházba vittek, őt pedig két zsandárral elindították Oroszország felé. Havasalföldet elhagyva Moldván keresztül harmadnapra, június 30-án érkeztek meg az orosz határhoz, vagyis Besszarábiába. Átkelve a határfolyón, a Pruton,

¹⁰ *Gyalókey Jenő*: Az erdélyi hadjárat 1849 nyarán. Budapest, év nélkül (a továbbiakban: *Gyalókey*) 56. o.

¹¹ *Egyed Ákos*: Erdély 1848–1849. I–II. k. Csíkszereda, 1999. II. k. 240. o. *Albert Ernő*: Eltiport szabadság. Jöttek az oroszok 1849. Sepsiszentgyörgy, 1999. 110. o.

¹² Lásd a 3. lábjegyzetet.

¹³ Szydłowski levele ismeretlen barátjához. RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 32–37. o. németül, 37b–42. o. oroszul.

öt tíz napra a leovói¹⁴ veszteglőházba¹⁵ zárták. Kapott tiszta ruházatot, adtak mellé egy tisztiszolgát, rendszeren ellátták. A veszteglőház parancsnoka tudott németül, tisztességesen bánt vele mindenki, kezdve a parancsnoktól a fiatal orvoson át egészen az utolsó katonáig. „Íme, Európa népei, vegyetek példát észak fiairól!” – summázza véleményét barátjának. Leveleit ugyanis a veszteglőházban írja ceruzával, németül. Előbb Kiss Sándornak az itt töltött hatodik napon. Tele van a jövőjét illetően bizakodással. Elmondja, szölt az oroszoknak arról a szándékáról, hogy beállna katonai szolgálatra hozzájuk. Tervének, mint írja, örültek, mert „a jelenlegi helyzetben mindenkit örömmel fogadnak, aki hasznos lehet”, és az illetőt képességének megfelelően alkalmazzák. „Lehetséges, hogy így fogságom a magam és szegény fiam számára inkább szerencsét, mint szerencsétlenséget hoz” – írja. Úgy véli, Kisinyovba kerül. Azzal is számol, hogy ha Kiss Sándor gyógyulása érdekében hosszabb ideig marad Bukarestben, akkor ott majd találkozhatnak, amikor ő gyermekeiért visszatér. S leveléhez kedélyesen hozzáfűzi: még az is lehet, hogy a parancsnoki poszt itt is megtalálja.¹⁶

Ismeretlen barátjához írt levele,¹⁷ amelyet a vesztegzár letelte előtti napon írt, vagy legalábbis akkor fejezett be, Szydłowski elbizonytalanodására mutat. Bizakodva kezdi, ahogy idéztük is, nem győzi dicsérni orosz fogvatartóinak irányában tanúsított magatartását, emberségét, de mivel a levelet Brassóba szándékozik küldeni, magyarázkodik. Próbálja magát igazolni. Többek között azt bizonygatja, megmaradt az uralkodó hűségén, s a vár parancsnokságát azért tartotta csak meg, hogy a várost megvédje a pusztítástól. A várat azért nem hagyta el, hogy azt rendben átadja. Tóth kapitány nem hallgatta meg a tanácsait: „Nem az én bűnöm, hogy a várból löttek az oroszokra, ahogy írtam az előbb, Tóth kapitány volt a helyőrség parancsnoka.” Azt írja, be fogja bizonyítani ártatlanságát, erre tanúnak hívható Brassóból bizonyos Hofmann és Wotsek „controleur”, vagy megpróbál Oroszországban elhelyezkedni, és gyermekeit magához veszi. Bajtársát arra kéri, viselje gondjukat addig is. „Hiszen nem én voltam az egyetlen, aki meghajolt a körülmények ereje előtt, így tett a többi tiszt is, és így tett Erdély egész lakossága, hol az egyik, hol a másik oldalra álltak, hogy mentsek életüket és vagyonukat, mégis én vagyok az egyetlen, akit anélkül ítélnék el, hogy egyáltalán meghallgatnának [...] Barátom! A karanténnak holnap vége, és indulok innen tovább, kedden, 10-én, hogy hová, azt nem tudom” – veti papírra, abban bízva azért, hogy jó sorsa nem változik meg.

A vesztegzár lejártával együtt azonban reményei is szertefoszlottak. A két levél természetesen nem jutott el a címzettekhez. Bár Szydłowski a Kiss Sándornak szánt levélre még ráírta azt, hogy csak 10-én¹⁸ tudta feladni, erre azonban mégsem került sor, mert irományait elkobozták tőle, őt pedig fogolyként küldték tovább az izmaili várba. Tovább nem áltathatta magát, helyzetével végre szembesülnie kellett.

Pavel Ivanovics Fjodorov vezérőrnagy, Novorosszija és Besszarábia főkormányzója július 14-én azzal a kérdéssel fordul Alekszandr Ivanovics Csernyisev herceghez, a hadügyminiszterhez, mit tegyen az Erdélyben elfogott orosz alattvalóval, Stanisław Szydłowskival? Az V. hadtest parancsnoka, Lüders tábornok küldte hozzá azzal, hogy a fogoly a brassói vár parancsnoka volt, s fogságba esésekor azt állította, Oroszország

¹⁴ Leovo, Leova, ma város Moldovában a Prut bal partján.

¹⁵ A határon álló veszteglőháznak (karanténnak) egészségügyi rendeltetése volt: az országba érkező idegeket bizonyos ideig ott tartották, nehogy járványos betegséget hurcoljanak be.

¹⁶ Szydłowski levele Kiss Sándornak. Leovo, 1849. július 6. másolatban, oroszul és németül. RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 28–31. o.

¹⁷ Ez a levél, amelyben kipontozott sorok jelzik, hogy a hadügyminisztérium fordítói nem tudták kislablizálni a megkopott ceruzás írást, a korabeli orosz fordítás szerint fivérének íródott, de a „Bruder” szó itt bajtársat jelent, ami a német szövegből ki is derül. RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 32–42. o.

¹⁸ Az orosz nyelvű másolaton rajta van az erre utaló megjegyzés.

egyik nyugati kormányzóságából származik. A cárnak a külföldről Oroszországba szállított foglyokra vonatkozó korábbi parancsa értelmében járjon-e el, tehát ossza-e be az egyik katonai büntetőszázadba, vagy pedig várjon további utasításra.¹⁹ A cár említett, 1848. október 20-i parancsa szerint ugyanis a dunai fejedelemségekben, tehát az orosz csapatok által megszállt Moldvában és Havasalföldön elfogott forradalmi ügynököket, az ún. emisszáriusokat Novorosszija és Besszarábia főkormányzójának kellett átadni, akinek az 1848. november 4-i kiegészítő utasítás értelmében gondoskodnia kellett arról, hogy további intézkedésig katonai büntetőszázadokba osszák be őket. Ez lett a sorsuk 1848 őszén azoknak a galíciai osztrák alattvalóknak, akik a dunai fejedelemségekben estek orosz fogságba. Hozzájuk hasonlóan került most az izmaili várba Szydłowski, aki azonban orosz alattvaló, így más elbírálás alá eshet, de hogy milyen alá, arra vonatkozóan nem született parancs.²⁰ A hadügyminiszter, akitől a főkormányzó azt a választ kapta, hogy alapos kihallgatás után a fogoly egyelőre a kijevi vagy a bobrujszki²¹ várba küldendő, majd egy büntetőszázadba osztandó be,²² a külföldön elfogott orosz alattvaló ügyében az uralkodóhoz fordult. A cár parancsára ezek után szállították Szydłowskit szigorú őrizet alatt Kijevbe.²³

Már Kijevben volt, mire a hadügyminiszter Szentpéterváron megkapta Fjodorov főkormányzótól azt a jelentést, amelynek mellékletében ott voltak a Szydłowskitől elkobzott iratok és augusztus 21-i izmaili kihallgatásának szövege.²⁴ És amelyekből kiderült, hogy Szydłowski nem orosz alattvaló! Legalábbis minden valószínűség szerint nem az. Ugyanis azt vallotta, hogy őt korábban nem hallgatták ki egyszer sem, és ő soha nem állította magáról azt, hogy a nyugati kormányzóságok egyikéből származik. Mint elmondta, s ahogy a származásáról és katonai szolgálatáról írt feljegyzéséből is kiderül, szülei valóban a Lengyel Királyságból származnak, de hogy pontosan melyik helységből, azt nem tudja. Apja, Józef Szydłowski a Kościuszko-felkelés idején a lengyel seregben kapitányként szolgált, de 1792-ben vagy 1793-ban elhagyta Lengyelországot, és feleségével Franciaországban telepedett le, ahol katonai szolgálatba lépett és 1805-ben, az itáliai hadjáratban elesett. 1796-ban, tehát már Franciaországban született, de hogy pontosan hol, nem tudja. Apja halála után anyja Lembergbe költözött, ahol ő a piaristáknál kezdte meg tanulmányait. Amikor 1812-ben a francia hadsereg felvonult Oroszország határaihoz, Siedlcébe²⁵ ment, hogy belépjen a lengyel légióba. Mivel túl fiatal volt, elutasították. Közben itt egy francia altisztől lovagolni és vívni tanult. Az Oroszországból visszavonult osztrák segélyhadakkal együtt érkezett vissza Lembergbe. Anyját már nem találta élet-

¹⁹ Novorosszija és Besszarábia főkormányzója a hadügyminiszternek. Hely nélkül, 1849. július 2. (14.) RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 1–1b. o.

²⁰ A hadügyminisztériumban az ügyről 1849. július 15-én (27-én) készült tájékoztató. RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 2–2b. o.

²¹ Bobrujszk, Babrujszk, ma város Fehéroroszországban.

²² A hadügyminiszter Novorosszija és Besszarábia főkormányzójának. Szentpétervár, 1849. július 16. (28.) RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 3. o.

²³ A hadügyminiszter a cárnak. Szentpétervár, 1849. július 16. (28.) A cár akaratát, miszerint küldjék a kijevi várba, a hadügyminiszter felterjesztésére Vlagyimir Fjodorovics Adlerberg gróf, főhadsegéd, a cár katonai irodájának parancsnoka írta rá. A hadügyminiszter a döntésről tájékoztatja az érintetteket, Fjodorov főkormányzót, Dmitrij Gavrilovics Bibikov tábornokot, Kijev katonai kormányzóját, Alekszej Fjodorovics Orlov gróft, a III. ügyosztály főnökét és Ivan Fjodorovics Paszkevic varsói herceget, a Magyarországra bevonult orosz hadsereg főparancsnokát. RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 4–9b. o.

²⁴ A hadügyminiszter Kijev katonai kormányzójának. Szentpétervár, 1849. augusztus 31. (szeptember 12.), 14. o. és Novorosszija és Besszarábia főkormányzója a hadügyminiszternek. 1849. augusztus 18. (30.), 15. o., amelynek mellékleteként az iratcsomóban csak Szydłowski izmaili vallomásának német és orosz nyelvű szövege (végén a politikai tervezettel) található meg. 16–21. o. Ez olvasható a tanulmány mellékletében.

²⁵ Siedlez, Siedlce, 1809–1815 között a Varsói Hercegség területén feküdt, majd a Lengyel Királysághoz került.

ben, így Magyarországra ment, ahol két éven keresztül különböző településeken vívást és lovaglást oktatta kereste kenyerét. 1814-ben visszatért Lembergbe, és belépett a Savoyai Jenő nevét viselő, 5. dragonyosezredbe közvitézként. 1815-ban tizedes, 1818-ban őrmester, 1824-ben pedig alhadnagy lett. 1830-ban ezredet cserélt gróf Kálnoky György alhadnaggal, így került a székely huszárezredbe, ahol 1832-ben hadnaggyá, 1836-ban pedig kapitánnyá léptették elő. A szolgálat során többször megsérült, ezért 1838-ban évi 400 forint nyugellátás folyósításával elbocsátották. Brassóban telepedett le. 1848 októberében Puchner Antal cs. kir. altábornagy Erdélyben kihirdette az ostromállapotot, és minden nyugalmazott törzs- és főtisztet felhívott, hogy jelentkezzenek szolgálatra. Ő arra kapott parancsot az akkori brassói parancsnoktól, Arbutina cs. kir. Őrnagytól,²⁶ hogy egy 3000 fős csapat élén a brassói kerület határán előőrsi láncot fenntartva kísérelje figyelemmel a székelyek mozgását. Amikor megromlott egészsége miatt ezt a feladatot már nem tudta tovább ellátni, december 16-án a brassói fellegvár parancsnokává nevezték ki. Többször próbált lemondani a parancsnoki posztról, de lemondását nem fogadták el. A Brassóba 1849. március 20-án egy kb. 4000 főt számláló csapat élén bevonuló Bem választás elé állította: vagy hadifogság vár rá, vagy marad a vár parancsnoka. Aggódva megélhetése miatt, és megfontolva azt, hogy kényszerűségből valamennyi hozzá hasonló bajtársa elfogadta Bem ajánlatát, a vár parancsnoka maradt. Vallomásában természetesen arról mélyen hallgatott, hogy 1849 áprilisától címzetes honvéd századosként ülnök volt a brassói rögtönítélő törvényszéknél.²⁷

Mielőtt Brassót megközelítették volna Lüders tábornok csapatai, a várban helyőrség nélkül csak ő volt egy tizedessel, de a Tömösnél elszenvedett vereséget követően bevonult egy székelyekből álló csapat, élén Tóth kapitánnyal, aki átvette a parancsnokságot és a vár védelmét, amelyben ő egyáltalán nem vett részt. Végül megismétli, hogy mindez ideig egyáltalán nem hallgatták ki. 1814-től osztrák katonai szolgálatban állt, sem Oroszországgal, sem a Lengyel Királysággal soha semmiféle kapcsolatban, semmiféle viszonyban nem volt és most sincs. A szolgálatára vonatkozó állításait bizonyítani tudják az osztrák katonai és a brassói helyi hatóságok. Nőtlen, de van egy tizenkét éves Viktor nevű törvénytelen fia és egy huszonnégy éves Teréza nevű nevelt lánya, akik a várban maradtak, és akikről nem tud semmit. Vagyona nincs, és azok a katonák, akik fogságba ejtették, iratait, holmiját széthordták.

A származásáról és a szolgálatáról a veszteglőházban írt feljegyzés tartalma hasonló, de abban, talán az oroszoknak az osztrák szövetségesekre vonatkozó megjegyzéseiben felbátorodva, becsmélró kijelentéseket is tesz a Bem csapatai elől elmenekülő osztrák tábornokokra. Josef Schurtter vezérőrnagyot, a brassói cs. kir. helyőrség parancsnokát gyávanak minősíti, a március 20-án a várost elhagyó báró Kalliány József cs. kir. vezérőrnagyot pedig gúnyosan „a másik osztrák hősnék” nevezi.²⁸

Szydłowski vallomásának végén beszámolt arról az Európa teljes átalakítását felvázoló tervezetről is, amelyet Bemtől június 8-án Brassóban hallott, és amelyet Kossuth és hívei terveként jegyzett le. Eszerint amikor az orosz hadsereg bevonul Magyarországra, Bemnek és Dembińskinek Galícián keresztül be kell törnie Orosz-Lengyelországba, közben a török Portát az oroszok elleni fellépésre kell buzdítani. Erős francia hadseregnek kell benyomulnia Itáliába, vereséget mérnie a legbátrabb osztrák tábornokokra, Radetzkyre, Bécs felé vonulni, a Habsburg-házat megfosztani a tróntól, majd megindulni Magyaror-

²⁶ 1848-ban Georg Arbutina cs. kir. őrnagy volt Brassó város- és várparancsnoka.

²⁷ *Bona* 2009. II. 433. o.

²⁸ Ez a feljegyzés leveleinek másolatával és a Kossuthnak tulajdonított politikai terv egyik másolatával együtt a hadügyminiszternek a cárhoz a későbbi, szeptember 24-én (október 6-án) írt felterjesztése mellett maradt fenn. RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 46b–47. o.

szágra. Kívánatos az egységes Németország létrejötte, Svédország lépjen fel Oroszországgal szemben, még Perzsiát is be kell vonni az oroszellenes tervekbe. Ha mindez sikerül, Európában hat köztársaság alakul: Franciaország, Olaszország, Németország, Svájc, Magyarország és Lengyelország. A többi nép maga dönt az államformáról.

A cár szeptember 13-án olvasta el Szydłowskinak a hadügyminisztertől elküldött vallomását és az Európa jövőjét felvázoló elképzelést, amelyről megjegyezte, hogy az igencsak jelentős tervezet tanúbizonyságát adja a lázadók gonosz és vakmerő terveinek.²⁹

Ezt a tervet Szydłowski maga is csupán a képzelet pusztá játéknak tartotta.³⁰ Csak azért vethette papírra, hogy szolgálatkészségét, megbízhatóságát tanúsítsa az orosz hatóságoknak, de akaratával éppen ellentétes hatást váltott ki náluk. Azzal, hogy vallomásában igyekezett osztrák tisztí mivoltát és az osztrák uralkodó iránti hűségét bizonyítani, valamint az oroszokról nagy elismeréssel nyilatkozott, ugyancsak nem ért el célt. Csernyisev hadügyminiszter úgy ítélte meg, hogy Szydłowski igen fontos bűnöző, gonosz szándékaikat az általa leírtak tanúsítják, ezért őrizetének szigorítására adott parancsot.³¹ A hadügyminisztériumban a tőle elkobzott összes német nyelvű, nehezen olvasható irományt lemásoltatta, orosz nyelvre is lefordíttatta, majd valamennyit az uralkodó elé terjesztette. Ugyanehhez az előterjesztéséhez mellékelte azoknak a Moldvában és Havasalföldön 1848-ban fogságba esett galíciai lengyeleknek a listáját is, akiknek kiadatását, mint osztrák alattvalóként Bécs sürgette, mert úgy vélte, Szydłowski ügye, ha bebizonyosodik, hogy az osztrák uralkodó alattvalója, hasonló elbírálás alá eshet majd az övékkel.³² A cár arra adott utasítást, hogy Csernyisev felterjesztésének megfelelően az osztrák hatóságokkal, valamint Lüders tábornokkal ellenőriztetni kell Szydłowski vallomásának valóságtartalmát.³³

Gróf Karl Vasziljevics Nesselrode kancellárnak, orosz külügyminiszternek a megkeresésére a szentpétervári osztrák követség titkára, Lebzeltern báró[□] azt válaszolta, hogy bebizonyosodott: Szydłowski osztrák alattvaló. Ellenőrizték az adatokat, a fogoly valóban a székely huszárezred másodkapitányaként szolgált, ezért az osztrák kormány kiadatását kéri, mert hadbíróság elé kívánja állítani. A külügyminisztériumból Lev Grigorjevics Szenyavin titkos tanácsos, a külügyminisztérium tanácsának tagja közölte ezeket a fejleményeket a hadügyminiszterrel, és kérte, hogy az osztrákokkal 1849. június 10-én kötött egyezmény 31. pontja értelmében az gondoskodják a fogoly kiadatásáról.³⁴

A hivatkozott, az orosz hadseregnek a hadjárat idején a Habsburg Birodalmon belüli ellátását – beleértve az élelmezés mellett a betegellátást, a postaszolgálatot és az esetleg szükségessé váló lőszerutánpótlást –, valamint az ellátással kapcsolatos elszámolásokat

²⁹ Novorosszija és Besszarabia főkormányzójának a hadügyminiszterhez 1849. augusztus 18-án (30-án) írt 337. sz. jelentésén egy megjegyzés, hogy „Őfelsége szeptember 1-jén (13-án) elolvasta”, valamint a cár saját kezű feljegyzése olvasható. RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 15. o.

³⁰ RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 51. o.

³¹ A hadügyminiszter Kijev katonai kormányzójának. Szentpétervár, 1849. augusztus 31. (szeptember 12.) RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 14. o.

³² A hadügyminiszter a cárnak, 1849. szeptember 24. (október 6.), Szentpétervár. RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 23–26b. o. A mellékletek: 27–51. o. Az osztrákoknak átadandó galíciai lengyel foglyok listája a következő: A kijevi várban őrzött Karol Gene (vagy Mańkowski), Adolf Sztoker, Franz Szi, Antony Berger, Edward Janczmiński, Mikołaj Gawryłowicz, Aleksandr Bieliński és Treter (Treter). A dűnaburgi várban őrzött Atanazy Musakowski, Grzegorz Berezowski, Jakub Cybulski, Józef Markowski, Mikołaj Mazurkiewicz, Hipolit Legro, Ferdynand Miller. A szevasztopoli várban őrzött Lefin (Leon?) Zawadski, Roman Aleksandrowicz, Karol Zosulski, Erazm Rajewski, Jan Belous, Szymon Gołabiecki. A herszoni várban őrzött Jan Romanowicz és Jan Matkowski.

³³ A hadügyminiszter a cárnak. Szentpétervár, 1849. szeptember 24. (október 6.) RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 23–26b. o., és a hadügyminiszter a külügyminiszternek, Szentpétervár, 1849. szeptember 27. (október 9.) RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 52–52b. o.

³⁴ Szenyavin titkos tanácsos a hadügyminiszternek. Hely nélkül, 1849. szeptember 28. (október 10.) RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 53–53b. o.

szabályozó konvenció 31. pontja szerint a megállapodást kötő két állam kölcsönösen kiadja egymásnak a lázadók közül a másik alattvalóit, ha azok fogságukba esnek. Vonatkozik ez a katonaszökevényekre is.³⁵

Az orosz és osztrák hivatalos levelezésből erre a 31. pontra vonatkozóan tartalmi utalásokat ismerünk máshonnan. „Mi lesz, ha a többi lázadó alakulat megtudja, hogy társaikat kegyetlenül átadtuk az osztrákoknak, akik már csak azért is bosszút állnak rajtuk, mert felséged nagylelkűségében bízva tették le a fegyvert. Beleegyezhetem-e én ebbe? Az egyezmény értelmében jogaim nincsenek” – írja Paszkevic a cárnak 1849. augusztus 15-én annak tudatában, hogy a foglyok átadását szerződés írja elő, de aggódva az átadandó foglyok sorsa miatt.³⁶ A voznjeszenszki dzsidásezred magyar oldalra állt, majd orosz hadbírószági ítélet értelmében 1849. augusztus 28-án, Nagyváradon kivégzett orosz zászlósának, Konrad Rulikowskinak a kiadását Paszkevic Haynautól arra hivatkozva kéri, hogy az Orosz Birodalom alattvalójáról van szó.³⁷ A Szydłowski-ügyben azonban nem csupán tartalmi utalást, hanem egyértelmű hivatkozást találunk erre a bizonyos 31. pontra, amelyet, ahogy az eddigi kutatások bizonyítják, a szerződő felek be is tartottak.

A hadifoglyok kiadatásával kapcsolatban egyébként sokáig élt az a feltételezés, hogy a kiadatás, állampolgárságtól függetlenül minden lengyel hadifogolyra vonatkozott. Ahogy láttuk, Kővári is ilyen mendemondát vetett papírra: Szydłowski, „nehogy lengyel létere muszka kézbe kerüljön”, föbe lőtte magát.³⁸ Szydłowski fia ugyancsak úgy tudta, hogy apját „lengyel nevével fogva” hurcolták Muszkaországba.³⁹ Horváth Mihály pedig a magyar szabadságharcról írott munkájában egy pontokba szedett szerződésszöveget közöl, amely szerint Ausztria valamennyi foglyul ejtett lengyel, „akár Galíciából, akár orosz vagy orosz Lengyelországból valók”, kiszolgáltatását megígérte Oroszországnak.⁴⁰ E közlés azonban hamis információkon alapult.

Szydłowskinak, mint osztrák állampolgárnak a kiadatását célzó procedúra tehát az 1849. június 10-i konvenciónak az alapján indult meg 1849. október közepén. Október 14-én Csernyisev hadügyminiszter átküldte a külügyminiszternek Szydłowski iratainak a veszteglőházban papírra vetett nyolclapnyi eredeti példányát azzal, hogy a cár parancsa értelmében adja át őket az osztrák félnek, nyilván, mint olyan dokumentumokat, amelyek a fogolyra váró hadbírószági eljárás során igencsak hasznosak lehetnek.⁴¹ Nesselrode kancellár rögtön tájékoztatta Karl von Buol-Schauenstein szentpétervári osztrák követet a kijevi várban őrzött osztrák alattvaló kiadatásáról és továbbította neki Szydłowski eredeti iratait.⁴² A hadügyminiszter ugyancsak október 14-én arról is rendelkezett, hogy Kijev katonai kormányzója küldje Szydłowskit Kijevből a hotyini⁴³ erődbe, ugyanúgy, ahogy

³⁵ A konvenció szövegét lásd: *Martens, F. F.: Recueil de Traités et Conventions – Мартенс, Ф.: Собрание трактатов и конвенций заключенных Россиею с иностранными державами. IV. Трактаты с Австриею 1815–1878. Санктпетербург. 1878. A konvenció a 146. szám alatt jelent meg. 580–601. o.*

³⁶ Paszkevic levelét idézi *Alekszandr Petrovics Scserbatov: Paszkevic Magyarországon. Ford. Gerencsér Zsigmond. Budapest, 1984. 146. o.*

³⁷ Paszkevic Haynauhoz. Nagyvárad, 1849. augusztus 19. Kriegsarchiv, Wien, Alte Feldakten 1839. karton, 1849–8–392. A levél másolata a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban megtalálható.

³⁸ *Kővári* 1861. 243. o.

³⁹ *Koós Ferenc: Szydłowszky őrnagy. 1848–1849. Történelmi Lapok, 1994. 16. sz. 142–143. o.*

⁴⁰ *Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. I–III. k. Genf, 1865. III. 133. o.* Horváth közlését vette át később a szakirodalom. A kérdést tisztázta *Hermann Róbert: I. Ferenc József és a megtorlás. Budapest, 2009. 19–20. és 124–125. o. (66. és 67. jegyzet).*

⁴¹ A hadügyminiszter a külügyminiszternek. Szentpétervár, 1849. október 2. (14.) RGVA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 54. o.

⁴² A külügyminiszter a hadügyminiszternek. Szentpétervár, 1849. október 10. (23.) RGVA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 62. o.

⁴³ Hotyin, ma város Ukrajna nyugati részén.

az osztrákoknak átadott, többször említett osztrák foglyokkal történt.⁴⁴ A Novorosszija és Besszarábia főkörmányzója pedig gondoskodjék arról, hogy elindítsák Csernovic⁴⁵ felé. És mivel ekkor a vámházak őrizetét ellátó határőrség még a pénzügyminisztérium felügyelete alá tartozott, Csenyisev a pénzügyminiszterhez fordult azért, hogy az a radivilovi⁴⁶ és a szkuljani⁴⁷ vámkerület parancsnokait utasítsa: biztosítsák a fogoly akadálytalan átengedését az orosz–osztrák határon.⁴⁸

Szydłowskit az említett vámkerület novoszelicai⁴⁹ vámházánál 1849. október 31-én egy Polner nevű térparancsnoksági segédtiszt (*Platz-Adjutant*), másodkapitány adta át az osztrák félnek.⁵⁰

A császári hadbíróóság Nagyszebenben, 1850 júliusában először hat év, majd ugyanez év október 26-án az ítéletet enyhítve, két év várfogságra ítélte, amelyet Gyulafehérváron töltött le.⁵¹

Mivel a nagyszebeni hadbíróóság iratai elvesztek, nem lehet megtudni, hogy az Oroszországból elküldött dokumentumokat felhasználták-e az ellene lefolytatott eljárás során. Szydłowskira egyébként súlyosabb büntetést szabott ki a hadbíróóság, mint a Háromszék 1848–1849 telén vívott önvédelmi harcában nemzetőr századosként részt vállalt és a brásói fellelővár védelmében irányító szerepet játszott, többször említett Tóth Sámuel századosra, akit közel egy év vizsgálati fogság után Nagyszebenből szabadon bocsátottak. Ez utóbbi a cs. kir. hadseregben ugyanis csak őrmesterként szolgált a 15. határőrezredben.⁵²

Amikor Szydłowskit az oroszok átadták az osztrákoknak, Kiss Sándor honvéd ezredes már nem élt. Az orosz hatóságok őt hamarabb átadták az osztrákoknak, és Csernovicban, vagyis már osztrák területen öngyilkos lett.⁵³ A legendákkal szemben szigorú Gyalóky Jenő a Kiss Sándor öngyilkosságára vonatkozó hagyományról azt írja: „Megsebesülésének és halálának valódi körülményei ma is ismeretlenek, így hát a hozzájuk fűzött ellenőrizhetetlen részleteket bizvást elhagyhatjuk.”⁵⁴

Ezt a hagyományt azonban alátámasztja a poznaí *Gazeta Polska* című lap csernovici levelezője, aki az újság 1849. szeptember 21-i számában a helyszínről számol be Kiss Sándor haláláról. „A nagy európai hősköltemény magyarhoni befejeződésével ezen isten háta mögötti hely se érdekes már az újságírásnak. [...] A despotizmus lakájai ma a legörömtelibb diadalünnepüket ülik. Nap mint nap megelevenedik a kép; az utcanépek gúnykacaja és szidalmi közepette hajtják a szabadság – kordékhoz és talyigákhoz láncolt

⁴⁴ Ezek közül az osztrák alattvalók közül a Galacban kereskedőként tevékenykedő, de valójában Adam Jerzy Czartoryski konstantinápolyi ágensének, Michał Czajkowskiának a leveleit továbbító Tretterről egy 26 lapos külön iratsomó maradt fenn: RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18362. (Raport kom. 5. pex. korpusa ob arestovании в Галаце поляка из Галиции Треттера за агенство польским эмиссаром. Az V. gyal. hadtest parancsnokának jelentése egy Tretter nevű galíciai lengyel ügynök letartóztatásáról Galacban.) Henryk Tretterről mint a Hotel Lambert galaci ügynökéről néhány adat: *Jerzy S. Łątka*: *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim*. Kraków, 2005. 330. o.

⁴⁵ Csernovic, Czernowitz, ma Csernovci, város Ukrajnában.

⁴⁶ Radivilov, Radziwiłłow, ma város Ukrajnában.

⁴⁷ Szkuljani, ma falu a Prut partján Moldovában.

⁴⁸ A hadügyminiszter Kijev katonai parancsnokának, Szentpétervár, 1849. október 2. (14.), uő Novorosszija és Besszarábia főkörmányzójának. Szentpétervár, 1849. október 2. (14.) és uő a pénzügyminiszternek, Szentpétervár, 1849. október 2. (14.) RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 56–56b o., 57–57b I. és 59. o. Csenyisev Szydłowski kiadatásáról tájékoztatja továbbá Paszkevics tábornagyot, a Magyarországra bevonult hadsereg főparancsnokát, a zsandárság parancsnokát, aki egyben az uralkodó főhadiszállásának parancsnoka is, valamint a belügyminisztert. Uo. 55–55b. o., 58–58b. I. és 60. o.

⁴⁹ Novoszselica, Novoszseljica, ma város Ukrajnában.

⁵⁰ A pénzügyminiszter a hadügyminiszternek. Szentpétervár, 1849. november 9. (21.) RGVIA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 63. o.

⁵¹ *Bona* 2009. 433. o.

⁵² *Bona* 2009. 473. o.

⁵³ *Kövári* 1861. 243. o. *Orbán* 1873. 196. o.

⁵⁴ *Gyalóky* 55. o.

– bajnokait, körbevéve a féktelenkedő zsoldosok hadától, akik azt hiszik, hogy a vasra vertekkel szemben vitézkedhetnek. [...] Fekete-sárga zsoldosainknak akadt néhány szerfelett vidor napjuk. Néhány hétig a fogságba esett magyar Kiss alezredes elkeseredettségén kéjelegtek, ki inkább az önkéntes halált választotta, nem bírván elviselni a magukból kivetkezett emberek látványát.”⁵⁵

Kissnek az osztrák fogságban elkövetett öngyilkosságáról egyébként orosz elbeszélő forrás is megemlékezik.⁵⁶ Kiss Sándor haláláról ennyit, orosz fogságáról azonban eddig semmit sem tudunk. Most azonban erre vonatkozóan is, bár csak szerény adatokkal, mégis gazdagabbak lettünk.

Brassóból tehát kettőjüket együtt szállították ki Havasalföldre, vagyis velük másokat nem vittek ki. Két visszaemlékezés szerint azonban Brassó megszállása után a magyar foglyokat (vagy egy részüket?) Havasalföldre indították el. A Lüders törzsébe beosztott Daragan vezérkari alezredes visszaemlékezése szerint azért, hogy őrzésük ne kösse le az orosz erőket.⁵⁷ A brassói fellelgyárban tűzérként szolgált Herendy Vilmosnak az 1848–1849. *Történelmi Lapok*ban, 1894-ben megjelent, már hivatkozott emlékezése megerősíti Daragan közlését, és Erdélybe történt visszahozataluk utáni sorsukról is ír: „Minket kivittek Oláhországba Plojestre és onnan 1849. november hó végén hoztak vissza és soroztak be az akkori három erdélyi gyalogezredbe, u. m. a 31. Leiningen, az 51. Károly Ferdinánd és a 60. Turszky ezredbe. Engemet a 31. ezred 2. gránátos századába soroztak be, és egy része Lengyel-, a másik Olaszországba küldetett.”⁵⁸

Erre a fogolyszállítmányra vonatkozóan más adatot egyelőre nem ismerek. A magyar erők segesvári, szászsebesi, nagycsúri és a Vöröstoronyi-szorosnál elszenvedett veresége után Lüders tábornok augusztusban egy nagy, mintegy kétezer főből álló hadifogolyszállítmányt a zsitomiri gyalogezred egyik zászlóaljának kíséretében a Tömösi-szoroson keresztül Havasalföldre küldött. Mivel „az utóbbi időben, jelentős mértékben megnövekedett a hadifoglyok száma”, ami nagy megterhelést jelentett csapatainak, onnan Pjotr Andrejevics Dannenberg tábornok, a Moldvát és Havasalföldet megszállva tartó orosz erők parancsnoka Bukovinába, Csernovicba⁵⁹ irányította őket. Lüders erről a fogolyszállítmányról a tiszteket leválasztotta, „nehogy az egyszerű katonákat útközben befolyásolják”, és a Vöröstoronyi-erődbe zárta őket. Két tiszttel azonban kivételt tett. Bem „segéd tisztjét”, pontosabban törzsének parancsnokát, Kiss Sándor századost és Becsei Ede századost, Bem törzsének élelmezési főfelügyelőjét, mint fontosabbakat Bukarestbe küldte Dannenberg tábornokhoz, hogy az adja át őket a galíciai főhadparancsnoknak, Hammerstein-Ecquord tábornagynak.⁶⁰ Miután átadták őket az osztrák hatóságok-

⁵⁵ Idézi Kovács István: „Mindvégig veletek voltunk”. Lengyelek a magyar szabadságharcban. Budapest, 1998. 256. o.

⁵⁶ *Daragan* 59. o.

⁵⁷ *Daragan* 68. o.

⁵⁸ *Herendy Vilmos*: Adatok és helyreigazítások a brassói fellelgyár 1849. évi ostromának leírásához. 1848–1849. *Történelmi Lapok*, 1894. 13. sz. 121. o.

⁵⁹ A körülmények változával azonban ez a szomorú menet ugyan a Tömösi-szoroson keresztül valóban elhagyta Erdélyt, de nem vonult Csernovicba, hanem visszatért Brassóba. Lásd: *Orbán* 1873. 238. o. Az erre vonatkozó hivatalos levelezést röviden ismerteti Hermann Róbert a Petőfi halálának helyszínével kapcsolatban, a közelmúltban megújult vitában. *Hermann Róbert*: Még egyszer Petőfi haláláról és az erdélyi hadjárat hadifoglyairól. *Magyar Napló*, 2012. június. 36–40. o. Korábban jegyzetekkel is *Uő*: Egy elszalasztott lehetőség. Vadász Sándor és Józsa Antal könyvéről. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2001. 3–4. sz. 464–466. o.

⁶⁰ Lüders Paszkevicznek. Szászváros, 1849. augusztus 3. (15.) RGVIA. f. 846. op. 16. Венгерская кампания, 1849, А magyar hadjárat, 1849. gy. 5351. Сведения о венгерской кампании. Jelentések a magyar hadjáratról 371b–372. o. Lüders jelentésében mintegy 2000 fogolyról ír, az előző lábjegyzetben említett iratokban kb. 3000-ról, van szó. Lásd: Nyepokojcsickij 133. o.; *Daragan* 205. o.

nak, az Itáliában állomásozó cs. kir. 1. gyalogezredhez sorozták be mindkettőjüket.⁶¹ Szydłowski és Kiss Sándor ezredes esete azonban különbözik az övéktől.

Szydłowskinak Kiss Sándorhoz írt levelében utalást találunk arra, hogy tartva az osztrákok bosszúszomjától, maguk választották az orosz fogságnak ezt a módját, pontosabban Kiss Sándor Szydłowski javaslatát elfogadva döntött mellette. „Igazad volt, kedves barátom, amikor inkább velem maradtál, minthogy az osztrákok kezébe kerülj. Ha több haszna nem is lesz, akkor is van annyi, hogy az emberrel a vég előtt legalább lovagiasan bánjak” – írja neki Szydłowski, s levelét a részben már említett, következő talányos mondattal zárja: „Lehet, hogy még bejön a mi tréfánk, és a parancsnoki poszt engem itt is megtalál.”⁶²

Láttuk, hogy az oroszok Szydłowskit először orosz alattvalóként tartották számon, bár ő a fennmaradt iratanyagban cáfolja azt, hogy ilyesmit állított volna, sőt, fogságában már azt vallotta, mint idéztük, hogy Oroszországgal és Lengyelországgal nem volt és nincs semmiféle kapcsolata. Brassóban azonban bizonyára mégis hangsúlyozhatta, vagy legalábbis utalhatott rá, hogy az egykori Lengyel Királyság területéről származik, nem csak a szülei, hanem ő maga is. Hogy milyen ürüggyel maradhatott vele a sebesült Kiss Sándor, nem tudjuk.⁶³

A történetet tovább bonyolítja, hogy Stanisław Jan Szydłowski a Savoyai Jenőről elnevezett cs. kir. 5. dragonyosezrednek, valamint a 11. székely huszárezrednek a bécsi Kriegsarchivban őrzött, Bona Gábortól felkutatott iratai szerint az egykori Lengyel Királyság területén született, mégpedig 1796-ban Szydłówban.⁶⁴ Személyi adatait nyilván maga diktálta be, amikor katonai szolgálatra jelentkezett. A születési évszám az osztrák és az orosz iratokban ugyanaz, a hely viszont nem egyezik. Szydłó a Kościuszko-felkelés leverése után 1795-ben, Lengyelország harmadik, teljes felosztásával osztrák fennhatóság alá került, 1809-ben a két évvel korábban Napóleon protektorátusával létrehozott Varsói Hercegség része lett, annak felszámolását követően, 1815-től pedig Oroszországhoz tartozott.

Szydłowski tehát valószínűleg nem mondott igazat, amikor azt állította az oroszoknak, hogy Franciaországban született. Zavaros apjával kapcsolatos állítása is. Ha apja részt vett a Kościuszko-felkelésben, akkor nem emigrálhattak a szülei 1792-ben vagy 1793-ban Franciaországba, mert a felkelés 1794-ben kezdődött. Ha Szydłówban született, osztrák alattvalóként látta meg a napvilágot, így érthető az is, hogy anyja Lembergbe tért vissza férjének halála után. Mivel azonban Szydłó 1849-ben Oroszország területén fekvő Szydłowski már a veszteglőházban eltöltött idő alatt, talán éppen az őreitől szerzett információk alapján úgy dönthetett, mégis jobb, ha nem orosz alattvalóként járnak el vele szemben, mert akkor akár szibériai száműzetéssel is számolhat.

Hányatott sorsú lengyelünk, mint fiától tudjuk,⁶⁵ a Gyulafehérvár közelében fekvő Borbádon hunyt el 1863-ban.⁶⁶ Annak a városnak a közelében, ahol a magyar szabadságharcban akarva-nem akarva, de mégis vállalt szerepe miatt a rá kiszabott börtönbüntetést letöltötte.

⁶¹ Rövid életrajzukat lásd: *Bona Gábor* 2009. 153. o. és 556. o.

⁶² Szydłowski levele Kiss Sándornak. Leovo, 1849. július 6., másolatban, oroszul és németül. RGVI, f. 1. op. 1. gy. 18393. 28–31. o.

⁶³ Lüders június 22-i Paszkevicz főparancsnokhoz intézett két jelentésében nincs szó Szydłowskiról. RGVI, f. 846. op. 16. gy. 5349. Сведения о венгерской кампании июнь 1849. Jelentések a magyar hadjáratról, 1849. június. 523–531. o. és 537. o.

⁶⁴ A Bona Gábor által megadott levéltári jelzet: KAW.: Gb. 5. Drag. R. 1820–1840 1/38., *Uo.*: Conduite-Listen 11. HR 1836. *Bona* 2009. 433. o.

⁶⁵ *Koós Ferenc*: Szidlovsky örnagy. 1848–1849. *Történelmi Lapok*, 1994. 16. sz. 142–143. o.

⁶⁶ *Bona* 2009. 433. o.

MELLÉKLET

*Stanisław Szydłowski Izmailban, 1849. augusztus 21-én tett vallomása*⁶⁷

1849. augusztus 9-én (21-én) a novorosszjai és besszarábiai főkörmányzó úr augusztus 4-én (16-án) kelt 317. számú parancsának értelmében az izmaili rendőrőrnök, von Csudi alezredes az izmaili várban fogva tartott, az erdélyi Brassóból ideszállított Stanisław Szydłowski hadifoglyot kihallgatta, aki a következő vallomást tette:

Nevem Stanisław Szydłowski, 53 éves, katolikus vallású, a császári osztrák hadsereg ellátással nyugalmazott kapitánya vagyok. Származásom és élettörténetem a következő. Szüleim a Lengyel Királyságból származnak, de hogy pontosan melyik helységből, nem tudom. Apám, Józef Szydłowski Kościuszko idejében a lengyel hadaknál kapitány volt, 1792-ben vagy 1793-ban elhagyta Lengyelországot, és feleségével (anyámmal) Franciaországba emigrált, ahol katonai szolgálatba lépett és 1805-ben, az itáliai hadjáratban elesett. Én 1796-ban, Franciaországban születtem, de hogy pontosan milyen helységben, azt nem tudom. Apám halála után anyám 1806-ban vagy 1807-ben átköltözött velem Lembergbe, ahol a piaristáknál kezdtem meg tanulmányaimat. Amikor 1812-ben a francia hadsereg felvonult Oroszország határaihoz, Siedlcébe utaztam azzal a szándékkal, hogy belépek a lengyel légióba, de mivel túl fiatal voltam, nem vettek fel. Siedlcében voltam az osztrák segélyhadtestnek Oroszországból ezen a városon át történő visszavonulásáig, ekkor csatlakoztam ezekhez a csapatokhoz, és velük tértem vissza Lembergbe, ahol távollétem idején anyám elhunyt. Teljesen árván, minden ellátás és megélhetés nélkül maradván, Magyarországra mentem, ahol kenyérkeresetként két éven át különböző településeken vívást és lovaglást oktattam, amit Siedlcében egy francia altisztől tanultam. Szerettem volna katonai szolgálatba lépni, ezért 1814-ben visszatértem Lembergbe, és ugyanezen év november 8-án a Savoyai Jenő nevét viselő, 5. dragonyosrezredbe léptem közvitéztként, ahol 1815-ben tizedes, 1818-ban őrmester, 1824-ben pedig alhadnagy lettem. 1830-ban cseréltünk gróf Kálnoky alhadnaggal (ezt az osztrák hadseregben engedélyezik), és átmentem a székely huszárezredbe, ahol 1832-ben hadnaggá léptettek elő, 1836-ban pedig kapitánnyá. A lovassági szolgálatban lovasbalesetek során sérüléseket szenvedtem, amelyekről most is szenvedek; megrokkantam, és 1838-ban a tábori szolgálatból elbocsátottak évi 400 forint nyugellátás folyósításával, amelyet ez év februárjáig az általam lakóhelyül választott Brassóban kaptam meg, ahol 1838-tól éltem egyfolytában fogságba esésemig.

Amikor 1848 októberében a mutatkozó politikai zűrzavar kapcsán Puchner tábornok Erdélyben ostromállapotot hirdetett ki, amelyet követett a kormány felhívása minden nyugalmazott törzs- és főtiszthez, hogy jelentkezzenek szolgálatra, akkor én is azt a parancsot kaptam az akkori brassói parancsnoktól, Arbutina őrnagytól, hogy egy 3000 fős csapattal szálljam meg Prázsmár és Szászhermány falukat, a brassói kerület határán tartsak fenn egy előőrsi láncot, és kísérem figyelemmel a székelyek tevékenységét. December 2-ig voltam ezen a poszton, de amikor a kimerültségtől meggyengült egészségem miatt már nem voltam képes ellátni tovább az előőrsi szolgálatot, betegen visszatértem Brassóba, és december 16-án ugyanaz az Arbutina őrnagy kinevezett a brassói vár parancsnokává. Amikor Schurter osztrák tábornok, akit félrevezettek az ellenségről szóló hamis hírek, február 20-án elhagyta Brassót és visszavonult csapataival a havasalföldi határhoz, akkor én is azt a parancsot kaptam, hogy kövessem őket, de akkoriban túlságosan gyenge lévén, ezt a parancsot képtelen voltam végrehajtani, ezért a várban maradtam mindössze egy elaggott tizedessel. Így talált ott az orosz csapatokkal Brassóba bevonult Engelhardt tábornok, akinek a parancsnoksága alatt továbbra is megőriztem a várparancsnoki posztot. Amikor március 20-án Engelhardt tábornok visszavonulása után még ugyanazon a napon ebéd után egy kb. 4000 főt számláló csapattal bevonult a városba Bem, a magyar huszárok levittek a várból és Bem elé kísérték, aki megkérdezte, milyen származású vagyok és tudok-e magyarul, majd azt mondta, vagy hadifogság vár rám, vagy

⁶⁷ Novorosszija és Besszarábia főkörmányzójának a hadügyminiszterhez, 1849. augusztus 18-án (30-án) írt jelentése, amelynek melléklete Szydłowski izmaili vallomásának német és orosz nyelvű szövege, végén a politikai tervezettel. RGVA, f. 1. op. 1. gy. 18393. 16–21. o. A szöveg kéthasábos, az első hasámban a német szöveg van, a végén Szydłowski aláírásával, a második hasáb az orosz fordítást tartalmazza. Dőlt betűvel a foglyot kihallgató alezredes, illetve a hadügyminisztériumban szolgáló ezredes megjegyzései olvashatók.

maradok továbbra is a vár parancsnoka. Aggódva megélhetésem miatt, híján lévén mindennek, és megfontolva azt, hogy valamennyi hozzám hasonló bajtársam, akik állandó beosztásban voltak a városban, kényszerűen mind elfogadták Bem ajánlatát, annál inkább, mert nem követeltek tőlünk fegyveres tevékenységet, így én is az utóbbit választottam, és a vár parancsnoka maradtam. Mielőtt Brassót megközelítették volna Lüders tábornok parancsnoksága alatt az orosz csapatok, a várban minden helyőrség nélkül csak egy tizedessel voltam, de amikor június 18-án Kiss magyar ezredes Tömösnél vereséget szenvedett, akkor a várba bevonult egy székelyekből álló század Tóth kapitány parancsnoksága alatt, aki azonnal átvette mind a parancsnokságot, mind a vár védelmét, amelyben én egyáltalán nem vettem részt.

Miután június 20-án a vár megadta magát, fogságba estem, és 24-én Bukarestbe szállítottak, onnan pedig Bessarábiába, és a mai napig egyáltalán nem hallgattak ki sem rangomról, sem származásomról, ezért senkinek nem is vallottam, hogy Oroszország alattvalója lennék, és hogy az egyik nyugati kormányzóságban születtem. Ifjúkorom óta, és pedig 1814-től osztrák szolgálatban álltam, és sem Oroszországgal, sem Lengyelországgal soha semmiféle kapcsolatban, semmiféle viszonyban nem voltam és most sem vagyok.

Hogy életemnek és katonai szolgálatomnak itt előadott leírása a színtiszta igazság, azt ellenőrizni lehet a császári osztrák szerveknél: a Hof-Kriegs-Rathnál, az erdélyi főhadparancsnokságnál és Brassó városának hatóságainál.

Soha nem voltam nős, de van egy 12 éves törvénytelen fiam, a neve Viktor,⁶⁸ és egy 24 éves nevelt lányom, Teréza, akik, amikor én fogságba estem, a várban maradtak, és most nem tudok semmit további sorsukról. Vagyonom egyáltalán nincs, azok a katonák, akik fogságba ejtettek, minden papíromat, dokumentumaimat és holmimat széthordták.

Az általam Leovóban ceruzával írt levél címzettje régi bajtársam és barátom, aki ugyancsak hadifogoly, Kiss Sándor ezredes, akivel együtt szállítottak bennünket Bukarestbe.

A vallomás megétele német nyelven történt, amely le lett fordítva oroszra.

Az izmaili rendőrőrnök, beosztva a lovassághoz, (?) Csudi (?) alezredes

A politikai vonatkozású információkat illetően Szydłowski azt vallja, hogy amikor Bem június 8-án Nagyszebenből másodszor érkezett Brassóba, magához hívatta Szydłowskit, megparancsolta, hogy mutassa meg neki a várat. Amikor együtt volt vele a hintóban, arra beszélt rá, legyen különítménye lovasságának parancsnoka, amire azzal akarta rávenni, hogy előadta neki Kossuthnak és követőinek titkos tervét. Ezt a tervet Bem szavai alapján Szydłowski a következőképpen foglalta össze:

1) Miután az orosz csapatok bevonulnak Magyarországra, Bemnek és Dembińskinek úgy kell manővereznie, hogy az orosz hadtestek között Galicián át be tudjanak nyomulni a Lengyel Királyságba, értsék el, hogy ott általános felkelés törjön ki, és működésük Oroszország központja ellen irányuljon.

2) A török Portát rá kellene venni, hogy erős hadsereggel szállja meg a Krímet, követelje vissza korábbi tartományait, szükség esetén nyomuljon előre és működjön együtt Bem tábornokkal. A Havasalföldön összevont török csapatok szakítsák meg Lüders tábornok összeköttetését Oroszországgal, vegyék birtokba az orosz csapatok valamennyi készletét és akadályozzák meg visszavonulásukat.

3) Itáliába erős francia hadseregnek kellene bevonulni, egyesülni az olaszokkal, vereséget mérni Radetzkyre, a legbátrabb tábornokra, és törekedni bármi áron történő elfogására; aztán felvonulni Bécshez, megfosztani a Habsburg-házat a tróntól, betörni Magyarországra, Ausztria utolsó csapatait ott szétverni és kikiáltani a Magyar Köztársaságot; mindezen operációkhoz az Anconában és Rómában található francia csapatok szolgálnának elővédi hadakként.

4) Egész Németországnak egyesülnie kell és egy köztársaságot alkotnia; ha pedig Poroszország ellenszegülne, vele hamar el lehetne bánni. Aztán inkább meg kell szilárdítani a helyzetet, hogy majd teljesen meg lehessen semmisíteni a nemzeti szabadság elnyomóit.

⁶⁸ Szydłowski fia 1838-ban született, katonaként Miksa császárt szolgálva megjárta Mexikót is, később a Magyar Királyi Államvasutaknál szolgált főkalauzként. 1890-ben hunyt el. Brassóban temették el, síroszlopán a feketealmi Szydłovszky Viktor név szerepelt. *Koós Ferenc: Szydłovszky őrnagy. 1848–1849. Történelmi Lapok*, 1994. 16. sz. 142–143. o.

5) Svédországnak erős hadsereget kell kiállítania, fellépnie Oroszország ellen és visszakövetelnie elvett tartományait.

6) Még Perzsiát is ajánlatos arra ösztönözni, hogy kihasználja ezt az időszakot és hirdessen háborút Oroszország ellen.

Emisszáriusok e tervek megvalósítása céljából már minden irányban szét vannak küldve.

Ha ezek az elképzelések valóra válnak, Európában hat köztársaság lesz: 1) Franciaország, 2) Olaszország, 3) Németország, 4) Svájc, 5) Magyarország és 6) Lengyelország. Anglia, Spanyolország, Törökország, Svédország teljességgel népeik akaratának megfelelően alakítják ki államformájukat.

Megjegyzés: Ez a Szydłowski által ceruzával, német nyelven saját kezűleg írt terv három oldalon a mellékletek között található. (?) Csudi (?) alezredes*

[Az iraton egy későbbi, már a hadügyminisztériumban ráírt megjegyzés van, amelynek szövege:]

**A melléklet, amelyet Szydłowski ceruzával írt, ahogy ennek az ügyiratnak a 15. oldalán fel van tüntetve, elküldetett Nesselrode grófnak az október 2-án (14-én) kelt 110. számú jelentés mellékleteként, hogy továbbítsa az osztrák kormánynak, e dokumentumokról a másolatok pedig ebben az ügyiratban kerültek elhelyezésre. [Aláírás:] Dubenszkoj ezredes*

ILDIKÓ ROSONCZY

THE STORY OF A HONVÉD OFFICER'S CAPTIVITY IN RUSSIA, 1849

Summary

In late August 1849, following the defeat of the Hungarian War of Independence, a Hungarian prisoner of war was sent under strict surveillance from the fortress of Izmil to Kiev. The prisoner, the Polish-born Stanisław Jan Szydłowski, ex-commander of the fortress near the town of Braszó (Kronstadt in German, Braşov in Romanian), surrendered to A. N. Lüders, commander of the Russian army attacking Transylvania from Wallachia, on 22 June. How did Szydłowski get to Russia? Szydłowski's case raises the question if his fate is a proof of the ever arising legend saying that the Russian army did not hand over every Hungarian prisoner of war to its Austrian ally, but instead deported some of them to Russia.

The Russian Military State Archives safeguard documents which help to reconstruct the course of Szydłowski's life and captivity.

Russian authorities registered Szydłowski as a Russian subject first because Szydłowski, hoping to get a favourable process, probably claimed that he had been born in a western Russian regency. Later, already in the fortress of Izmil, he confessed that he had been born in France, served in the Austrian army from 1814; and denied any connection with Russia or the Kingdom of Poland. Russian minister of foreign affairs K. V. Nesselrode addressed the Austrian legation in Saint Petersburg to inquire about the prisoner's descent, military service and rank. The Austrian legation replied that, according to the information they had been able to gather, Szydłowski was really a subject of the Austrian emperor, a retired mate-captain of the Austrian army, who had served in the Hungarian army during the Hungarian 'uprising'. This answer, supported by article 31 of the convention with Austria, signed in Warsaw on 10 June 1849, led to Szydłowski's extradition to Austrian authorities on 31 October 1849. The Austrians made him face court-martial and sentenced him to imprisonment. His story proves that Russian Tzar Nicholas I was a fair ally to Austria, who kept even those articles of the Russian–Austrian convention which regulated the extradition of prisoners of war.

And where was Szydłowski born really? According to some documents in Kriegsarchiv, Vienna, he was born in Szydłów, a Polish town which in the time of his birth in 1796 was part of the Austrian Empire, but in 1849 it was part of Russia.

ILDIKÓ ROSONCZY

L'HISTOIRE DE LA CAPTIVITÉ EN RUSSIE D'UN OFFICIER DE L'ARMÉE HONGROISE EN 1849

Résumé

Après l'échec de la guerre d'indépendance hongroise, un officier hongrois prisonnier de guerre fut envoyé sous haute surveillance de la forteresse d'Izmaïl à Kiev à la fin août 1849. Ce prisonnier était Stanislaw Jan Szydłowski, le commandant d'origine polonaise de la citadelle surplombant la ville de Brassó (en hongrois Brassó, en allemand Kronstadt, en roumain Braşov) qui se rendit le 22 juin à A. N. Lüders, chef de l'armée russe pénétrant en Transylvanie depuis la Valachie. Comment Szydłowski s'est-il retrouvé en Russie ? Une question se pose : Le sort de Szydłowski pourrait-il confirmer la légende récurrente selon laquelle l'armée russe n'aurait pas livré tous les prisonniers de guerre hongrois à son allié autrichien, mais elle aurait emmené certains d'entre eux en Russie ?

Les Archives nationales d'Histoire militaire de Russie conservent des documents qui permettent de retracer l'histoire de la carrière et de la captivité de Szydłowski.

Au début, les autorités russes croyaient que Szydłowski fut un sujet de Russie, car, dans l'espoir d'un traitement de faveur, il aurait prétendu être né dans un oblast de l'Ouest de Russie. Plus tard, dans la forteresse d'Izmaïl, il déclara qu'il vint au monde en France, qu'il servit dans l'armée autrichienne dès 1814 sans jamais avoir eu de contact avec la Russie ou le Royaume de Pologne. K. V. Nesselrode, le ministre russe des affaires étrangères s'adressa à l'ambassade d'Autriche à Saint-Petersbourg pour obtenir des renseignements sur l'origine, le rang et le service militaire du prisonnier. L'ambassade lui fit alors savoir que selon les éléments rassemblés, Szydłowski était en fait un sujet de l'empereur d'Autriche, un capitaine en second à la retraite de l'armée autrichienne qui servait dans l'armée hongroise lors de l'«insurrection». Sur la base de cette réponse, Szydłowski fut remis aux autorités autrichiennes le 31 octobre 1849 en vertu de l'article 31 de la convention signée le 10 juin 1849 entre la Russie et l'Autriche. Les Autrichiens le traduisirent devant le tribunal militaire qui le condamna à une peine de prison. Son sort prouve que le tsar Nicolas Ier était un allié correct de l'Autriche qui respectait aussi l'article de la convention russo-autrichienne relative à la remise des prisonniers de guerre.

Mais où naquit réellement Szydłowski ? Selon les documents conservés dans les Kriegsarchiv de Vienne, il vit le jour à Szydłów, une ville polonaise qui fit partie de l'empire d'Autriche en 1796 au moment de sa naissance, mais qui appartenait déjà à la Russie en 1849.

ILDIKÓ ROSONCZY

DIE GESCHICHTE DER RUSSISCHEN GEFANGENSCHAFT
EINES HONVED-OFFIZIERS AUS DEM JAHRE 1849*Resümee*

Im Anschluss an die Niederschlagung des ungarischen Freiheitskampfes, im August 1849, wurde unter strenger Aufsicht ein ungarischer Kriegsgefangenenoffizier aus der Burg von Ismail nach Kiew geschickt. Beim Gefangenen handelte es sich um den Kapitän der Festung neben der Stadt von Brassó (Kronstadt), Stanislaw Jan Szydłowski, der polnischer Herkunft war und sich am 22. Juni dem Kommandanten des aus der Walachei nach Siebenbürgen eindringenden russischen Heeres, A. N. Lüders, ergeben hatte. Wie kam Szydłowski nach Russland? Es stellt sich die Frage: Beweist das Schicksal Szydłowskis nicht die immer wieder auftauchende Legende, dass die russische Armee den österreichischen Verbündeten nicht jeden ungarischen

Кriegsgefangenen übergeben hatte, sondern dass es Gefangene gab, die nach Russland verschleppt worden waren?

Das Russische Staatsarchiv für Militärgeschichte verwahrt Archivadokumente, aus denen der Lebensweg und die Geschichte der Gefangenschaft Szydłowski herausgelesen werden können.

Die russischen Behörden hielten Szydłowski zuerst für einen russischen Untertanen, weil wahrscheinlich er selbst – in der Hoffnung eines für ihn günstigen Verfahrens – behauptete, in einem Gouvernement im Westen Russlands geboren worden zu sein. Später, bereits in der Burg von Ismail, sagte er aus, in Frankreich das Licht der Welt erblickt zu haben und ab 1814 in österreichischem Militärdienst gestanden zu haben. Er behauptete zudem, weder mit Russland, noch mit dem Königreich Polen jemals Kontakt gehabt zu haben. Der russische Außenminister K. V. Nesselrode wandte sich an die österreichische Gesandtschaft in Sankt Petersburg, um Auskunft über die Herkunft, den Militärdienst und den Rang des Gefangenen zu erhalten. Die österreichische Gesandtschaft teilte ihm mit: Auf Grund der gesammelten Daten habe sich herausgestellt, dass Szydłowski in Wirklichkeit der Untertan des österreichischen Kaisers, erster Offizier i. R. der österreichischen Armee sei und zur Zeit des ungarischen „Aufstandes“ in der Honved-Armee gedient habe. Auf Grund dieser Antwort und im Sinne von Artikel 31 der mit Österreich am 10. Juni 1849 in Warschau geschlossenen Konvention wurde Szydłowski am 31. Oktober 1849 den österreichischen Behörden übergeben. Er wurde von den Österreichern vor das Kriegsgericht gebracht und zu einer Gefängnisstrafe verurteilt. Sein Schicksal beweist, dass Zar Nikolaus I. ein korrekter Verbündeter Österreichs war und auch den Artikel der russisch-österreichischen Konvention über die Übergabe der Kriegsgefangenen einhielt.

Und wo Szydłowski in Wirklichkeit geboren wurde? Gemäß den im Kriegsarchiv in Wien verwahrten Dokumenten in Szydłów, einer polnischen Stadt, die zur Zeit seiner Geburt im Jahre 1796 zum Österreichischen Reich, aber im Jahre 1849 bereits zu Russland gehörte.

ИЛЬДИКО РОШОНЦИ

ИСТОРИЯ ПЛЕНА ОФИЦЕРА ВЕНГЕРСКОЙ АРМИИ В 1849 Г. В РОССИИ

Резюме

Конец августа 1849 года; только что подавлена национально-освободительная война венгерского народа против владычества Габсбургов. Из крепости Измаил в Киев под усиленным конвоем отправляют военнопленного – офицера венгерской армии «гонведов». Пленный – Станислав Шидловский (поляк по происхождению), бывший начальник крепости Брашшо (Брашшо – венгерское название города; немцы называют его Кронштадт, румыны – Брашов); 22-го июня он сдался генералу А. Н. Лидерсу, который командовал 5-м корпусом царской армии, вступившим в Трансильванию с территории Валахии. Возникает вопрос: как Шидловский оказался в России? Не является ли его судьба подтверждением той, вновь и вновь всплывающей, по разным поводам, легенды, будто царская армия далеко не всех попавших в плен венгров передала австрийским властям, но часть из них оставила в России?

В Российском Государственном Военно-Историческом Архиве в Москве хранятся архивные материалы, которые позволяют восстановить и жизненный путь Шидловского, и историю его плена.

Российские власти поначалу сочли Шидловского российским подданным: возможно, он, надеясь на снисхождение, сам объявил себя уроженцем одной из западных губерний России. Позже, уже находясь в крепости Измаил, он показал, что родился во Франции, с 1814-го года находился на австрийской военной службе, ни с Россией, ни с Польским Королевством связей не имел. Граф К. В. Нессельроде, министр иностранных дел России, обратился за информацией о Шидловском в посольство Австрии в Санкт-Петербурге. Посольство, собрав данные, сообщило: Станислав Шидловский – австрийский подданный, отставной гусарский

штабс-ротмистр австрийской армии, во время венгерского восстания служил в армии «гонведов». По получении этого ответа, в соответствии со статьей 31 конвенции, заключенной 10 июня 1849 г. с Австрией, Станислав Шидловский был передан, 31 октября 1849 г., австрийским властям, предстал перед австрийским военным судом и приговорен к тюремному заключению. Его судьба доказывает, что Николай I был корректным союзником Австрии и аккуратно соблюдал конвенцию о передаче военнопленных.

Где же родился Станислав Шидловский на самом деле? По документам австрийского военного архива (Kriegsarchiv) в Вене он родился в польском городе Шидлов, который в тот момент, в 1796 году, принадлежал Австрийской империи, а с 1815 года отошел к России.

